

OSMANLI DEVLETİ'NİN RUSYA'DA ELÇİLİK AÇMASI (1856) VE ELÇİ YUSUF RIZA BEY'İN FAALİYETLERİ

Mustafa AYDIN*

ÖZET

Bu makale ile, Osmanlı Devleti'nin Rusya'da daimi elçilik açması ele alınmış ve konu Osmanlı Arşiv belgelerine dayanılarak aydınlatılmaya çalışılmıştır. Burada dikkat çeken husus Osmanlı Devleti'nin bu ülkede daimi elçilik açmayı XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar (1856) geciktirmesidir. Aslında Osmanlı Devleti'nin Rusya'da elçilik açma teşebbüsü Avrupa'da daimi elçilikler açmaya başladığı yıllarda (1793 vd.) düşünülmüş, fakat bu gerçekleştirilememiştir. Daha sonra burada elçilik açılmasına Çar II. Aleksandr'ın taç giyme töreni vesile teşkil etmiştir. Bu törene Osmanlı Devleti'ni temsilen "Geçici Fevkalade Sefir" unvanıyla Mehmed Paşa başkanlığında bir heyet gönderilmiştir. Ayrıca Mehmed Paşa'ya Moskova'daki merasimde Devleti'nin şanına uygun bir şekilde gitmesi gerektiği hatırlatılmış ve Petersburg'da da daimi elçilik açılması için de gerekli hazırlıkları yapması istenmiştir. Odesa üzerinden Moskova'ya ulaşan Osmanlı heyeti Fransız heyetinininkiyle eşdeğer bir araba ve donanım ile törene katılmıştır. Taç giyme töreninin sonuna doğru Rus Dış İşleri Bakanı Gorçakov Mehmed Paşa'dan Petersburg'da daimi elçilik açılacağını iştihmiş ve bu gelişmeden çok memnun olmuştur. Ardından Çar II. Aleksandr Osmanlı Devleti'nin Petersburg'da daimi elçilik açacağını öğrenmiş ve Osmanlı heyetine veda etmeyerek Petersburg'da görüşmeyi temenni ettiğini bildirmiştir. Daha sonra Petersburg'da tutulan hanede bir sefarethane için gerekli olan her şeyin teminine çalışılmıştır. Verilen görevi başarıyla tamamlayan Mehmed Paşa'nın yerine Maslahatgüzar olarak Server Efendi kalmıştır, fakat bir süre sonra Server Efendi'nin İstanbul'a dönmesi üzerine, daha önce Atina elçiliği yapmış olan Yusuf Rıza Bey Petersburg'a Orta Elçi olarak atanmıştır. İstanbul'dan Viyana'ya oradan da Petersburg'a geçen Yusuf Rıza Bey, daha sonra Çar ile görüşmüş ve Çar görüşme esnasında hem memnuniyetini hem de bir sitemini dile getirmiştir. Yusuf Rıza Bey ise yaptığı konuşma ile Çar'ın memnuniyetini kazanmıştır. Petersburg'da kaldığı dönemde çeşitli konularla ilgili İstanbul'a bilgi aktaran Yusuf Rıza Bey'in görevi, Osmanlı Devleti'nin Petersburg'un da aralarında bulunduğu bazı elçiliklerde tasarrufa gitmesi üzerine 1858 yılında sona ermiş ve Petersburg elçiliği de Maslahatgüzarlığa dönüştürülmüştür.

Anahtar Kelimeler

Osmanlı Devleti, Rusya, Çar II. Aleksandr, Mehmed Paşa, Yusuf Rıza Bey, Moskova, Petersburg, Paris, Haydar Efendi.

* Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi.

Bir devletin diğer devletlerle ilgili ekonomik, siyasi, askeri, sosyal, kültürel ve diğer konular hakkında bilgi topladığı en önemli kuruluşlarından biri elçiliklerdir. Osmanlı Devleti nezdinde XV. yüzyıldan itibaren pek çok devlet daimi elçilikler açmış, fakat buna mukabil Osmanlı Devleti'nin diğer ülkelerde daimi elçilikler açması bir hayli gecikmeli olmuş ve ilk daimi elçiliği Yusuf Ağâh Efendi¹ ile 1793'te Londra'da, ardından 1797'de Seyyid Ali Efendi ile Paris'de, Ali Aziz Efendi ile Berlin'de ve İbrahim Afif Efendi ile Viyana'da açmıştır.² Fakat dönemin büyük devletlerinden olan Rusya'da daimi elçilik açılmamıştır. Aslında İngiltere'nin hemen ardından Rusya'ya da bir daimi elçi gönderilmesi düşünülmüş, hatta gönderilecek isim olan Seyyid Naili Efendi ile ilgili olarak Reis Efendi ile müzakere dahi edilmiştir. Ancak bu sırada Rusya'nın harb hazırlıklarına³ girişmesi Osmanlı Devleti'ni bu teşebbüsten vazgeçirmiş, buna mukabil olarak da Rusya ile ilişkileri iyi olmayan ve Osmanlı Devleti'nin 1787-1792 Osmanlı Rus-Avusturya Harbi esnasında bir ara müttefiki olan İsveç ve Prusya'ya elçi gönderilmesi düşünülmüş, hatta o sıralarda Rusya'dan uzaklaşıp İsveç'e yakınlaşmaya çalıştığı işitilen Danimarka'ya da bir ikamet elçisi tayini gündeme gelmiştir.³ Fakat gönderilmesi tasarlanan bu daimi elçilerden sadece Prusya'ya elçi gönderilebilmiştir.

¹ Konu ile ilgili bk. Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, *The First Permanent Ottoman-Turkish Embassy in Europe: the Embassy of Yusuf Agah Efendi to London (1793-1797)*, İstanbul 2002.

² Elçilikler ile ilgili daha geniş bilgi için bk. Ercüment Kuran, *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri(1793-1821)*, Ankara 1988; Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Ankara 1992; Kemal Girgin, *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz (Teşkilat ve Protokol)*, Ankara 1994; Hüner Tuncer, *Eski ve Yeni Diplomasi*, Ankara 1991; Kemal Beydilli, "Sefâretnâme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (TDVİA)*, İstanbul 2009, XXXVI, 288-294; Mehmet İpşirli, "Elçi", *TDVİA*, İstanbul 1995, XI, 3-15.

* Rusya'nın bu harb hazırlıkları İran'ın Kafkaslar'da etkin olma faaliyetleriyle ilgili olsa gerektir.

³ Bu konu ile ilgili bk. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Hatt-ı Hümayûn (HH), nr. 12969; Yasemin Saner-Gönen, "III. Selim Döneminde Rusya'da İkamet Elçiliği Açma Niyeti", *Tarih ve Toplum*, XIX/111 (Mart 1993), s. 135-136.

Çar II. Aleksandr'ın Taç Giyme Merasimine Gönderilen Heyet ve Çalışmaları

Rusya'da daimi bir elçilik açma düşüncesi yaklaşık 60 yıl sonra Kırım Harbi'ni müteakiben gerçekleşmiştir. Böyle bir gelişmeye, Kırım Harbi esnasında 2 Mart 1855'te ölen Çar I. Nikola'nın ardından Rus tahtına çıkan Çar II. Aleksandr'ın tahta çıkış töreninin savaş sonrası yapılması vesile teşkil etmiştir.

Osmanlı Devleti "Tetevvüc merasimine" heyet göndermenin ötesinde burada daimi bir elçilik açılması için aynı heyette bulunanlardan gerekli hazırlıkları yapmalarını istemiştir. Rusya'daki taç giyme törenine Osmanlı Devleti'ni temsil edecek heyetin başkanlığına "Geçici Fevkalade Sefir" unvanıyla Meclis-i âlî Tanzimat Reisi⁴ Kıbrıslı Mehmed Paşa* getirilmiştir. Taç merasimi yaklaştığından hemen yola çıkması istenen Mehmed Paşa, aynı zamanda iki devlet ilişkilerinin yenilenmesine, söz açılacak olursa Tuna Boğazı'ndaki adaların ve Yılan Adası'nın Osmanlı Devleti'ne iade edilmesi için müzakereye memur edilmiştir.⁵ Ayrıca Mehmed Paşa'ya diğer devlet heyetlerinin de merasimde hazır bulunacak olmalarından dolayı Osmanlı Devleti'nin şanına uygun bir halde gitmesi

⁴ BOA, İrade Hariciye (İ. HR), 136/7002-1, 18 Zilhicce 1272/20 Ağustos 1856.

* Mehmed Paşa, Kıbrıslı Hüseyin Efendi'nin oğlu olup, 1813'de Kıbrıs'ta doğmuştur. Hazine-i Hümayun Kethudası olan amcası Mehmed Emin Efendi'nin yardımıyla Enderun'a girdi. 1828'de Hassa 4. Alayının 2. Taburuna yüzbaşı oldu. Namık Paşa ile Londra'ya oradan Paris'e geçti ve Fransızca öğrendi. İstanbul'a döndükten sonra askeri hizmetlerine devam eden Paşa bir ara yarım kalan tahsilini tamamlamak için tekrar Paris'e gitti ve dönüşünü müteakip idari görevlere atandı. 1848'de Londra elçiliğinde görevlendirildi. İstanbul'a dönünce 1850'de Halep Valisi ve daha sonra askeri görevlerini müteakip 1853'te Edirne Valisi oldu ve Sinop baskını sonrası 1854'de Kaptan-ı deryalığa getirildi. 4 ay sonra bu görevden azledildi. 30 Mayıs -23 Kasım 1854 tarihleri arasında Sadrazamlık yaptı. Müteakiben Tanzimat Reisliğine tayin oldu. Ardından 1859 ve 1860 yıllarında ikinci ve üçüncü defa Sadrazamlık makamına getirildi. Daha sonra Edirne valiliği ve Meclis-i âlî üyeliğinde bulundu. 1871'de vefat etti (Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, IV, İstanbul yy, s. 300-301; İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul 1971, V, 80, 82-83; *Mahmut Kemal İnal, Son Sadrazamlar*, İstanbul 1982, I, 83-100).

⁵ Ali Fuad Türkgeldi, *Mesâil-i Mühimme-i Siyasiyye*, haz. B. S. Baykal, Ankara 1987, I, 166. Bu arada Mehmed Paşa'dan, gerek İmparator gerekse bakanlar ile görüşmelerde "ziyadesiyle dilnevalılık ve hatırnazlık muamelesi icra" etmesi istenmiştir (İnal, *a.g.e.*, I, 87).

gerektiği hatırlatılmış ve kendisinden Petersburg’da daimi bir elçilik açılması için gerekli hazırlıkları yapması istenmiştir. Maiyetinde gidecek heyetkilerin önde gelen asker ve memurlardan oluşması öngörüldüğünden; bu konuda Serasker ve Hariciye nazırı ile yazışılması neticesinde; Meclis-i Vâlâ azasından Besim Bey* Müşteşarlığa, Mektubi Hariciye Nezaret-i memurlarından Kenan Bey ikinci Sırkâtipliğe, Meclis-i Vâlâ Mazbata odası memurlarından Sâmih Efendi ile Tercüme Odası memurlarından Hacı Rıfat Bey’in maiyet kâtipliğine, Viyana sefâreti Fransızca Sırkâtiplerinden Sadık Efendi’nin Fransızca katipliğine ve Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane muallimlerinden Doktor Yancir Bey’in sefâret tabibliğine atanması uygun görülmüş, askeri kesimden de Mîrlivâ Ali Paşa, Miralay Tevfik Bey, Binbaşı Mehmed Efendi ve Şevket Bey’in heyette yer alması kararlaştırılmıştır. Gönderilecek olan bu kişilerden Sefir Mehmed Paşa’ya 1.000 kese harcırah ve aylık olarak da 20.000 Frank yani tahminen 100.000 kuruş verilmiştir. Heyetteki diğer personele de rütbe ve makamlarına göre harcırah ve maaşlar tahsis edilmiştir. Ayrıca “Tetevvüc resmi” alayına katılacak heyetin diğer devletlerden aşağı kalmaması için mükellef bir arabaya ihtiyaç duyulmuştur. Bu tür bir arabanın İstanbul’da veya Rusya’da temini mümkün olmadığından Fransa Devleti’nin kendi sefaretine sağlamış olduğu araba, hatta hizmetlilerin bir benzerinin Osmanlı Devleti heyetinde de yer alması öngörülmüş ve bunların temini için de Paris sefaretine bildirilmiştir. Bu hazırlıkların yanında Mehmed Paşa’ya ziyafet ve balo gibi harcamalar için 1.000 kese de ihtiyat poliçesi verilmiştir. Bu arada Osmanlı Devleti’nin Petersburg’da daimi bir sefirliğinin bulunması “ehemm-i umur” olarak görülmüş ve kimlerin görev alacağı da belirlenmiştir. Bununla ilgili olarak Mehmed Paşa’nın görevi bitip dönünce maiyetindeki memurlardan Paris sefâreti Baş Sırkatibi Server Efendi’nin evvela sefaret-i muvakkata baş sırkitabetine atanıp, ardından sefirin o taraftan ayrılmasını müteakip maslahatgüzarlık hizmetiyle Petersburg’da bırakılması, hatta kendisinin şu anda işgal ettiği ikinci rütbeden birinci rütbenin ikinci sınıfına, keza Doktor Panciri’nin de üçüncü rütbeye atanması uygun görülmüştür. Diğer subay ve memurlardan uygun olanların Server Efendi ile birlikte orada kalması kararlaştırılmıştır.⁶

* Besim Bey, Mehmed Paşa’nın kayınbiraderidir (İnal, *a.g.e.*, I, 87).

⁶ BOA, İ.HR, 133/6876-2, 15 Zilhicce 1272/17 Ağustos 1856. Heyette yer alan diğer kişilerin harcırah ve maaşları için bkz. Ek 1.

Tetevvüc resmi için hazırlıklar devam ederken Paris elçiliğine Mehmed Paşa için araba satın alınması talimatı verilmesini müteakip, o sırada -büyük ihtimalle Mısır valisinin onayı alındıktan sonra- Mısır valisi için hazırlanmakta olan araba satın alınmış ve üzerindeki arma çıkarıldığı gibi bazı başka değişikliklere de gidilmiştir. Burada özellikle dikkat çeken husus Fransız heyetinin törende kullanacak olduğu arabanın altı hayvan koşulabilen türden olması ve Osmanlı heyetinin de aynı tarz arabayla merasime katılmak istemesidir. Bu sebepten arabada gerekli değişiklikler yapılarak benzer hale getirildikten sonra bunu kullanacak bir arabacı temininde Fransa İmparatoru III. Napoléon'un mirahuru olan general Filori ile görüşülmüş ve en lüzümlü görülen 6 asker Fransız sarayından geçici olarak tahsisi edilmiş ve diğerleriyle birlikte toplam 9 kişinin elbiseleri de “mükemmel” bir şekil de yaptırılmıştır. Bu gibi hazırlıklar tamamlandıktan sonra arabanın Moskova'ya ulaştırılması konusu gündeme gelmiş ve Rusya'nın Paris elçisi Baron Beradanov'dan Rus Dış İşleri Bakanına hitaben bir mektup dahi alınarak ulaşım işinde gerekli kolaylığın sağlanması amaçlanmıştır. Ardından arabayı ve uşakları Osmanlı Devleti'nin Paris elçiliğinde görevli Emil Şuden Moskova'ya götürmekle görevlendirilmiştir.⁷

Paris'ten “Taç Merasimi” için temin edilecek araba, uşak ve diğer gerekli malzemeler için yoğun bir mesai harcanırken Mehmed Paşa ve maiyetindekiler Odesa üzerinden Moskova'ya ulaşmışlardır.⁸ Burada bir yandan geçici bir konak tutulurken,⁹ diğer yandan Mösyö Mark vasıtasıyla Petersburg'da hane kiralama arayışına girilmiş ve sefarethane için gerekli olan sofrta takımı, yatak ve mutfak takımı gibi lüzumlu şeyler tedarik edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Moskova ve daha sonra Petersburg'da günlük olarak kullanılmak üzere Arjan Pilaki takımı, çatal, bıçak, buna uygun billur ve porselen takımı satın alınmıştır. Ancak Moskova'da günlük veya büyük ziyafetler için ihtiyaç duyulan gümüş sofrta takımının kiralanması veya satın alınması mümkün olmamıştır. Bununla birlikte Mehmed Paşa Viyana ve Paris sefarethanelerinde “mükellef ve müzeyyen” sofrta takımları bulunduğunu ve “her yerde fazla âlâ ve işâası elzem olan böyle bir yerde husûsen sefâret-i seniyyenin yeniden teşkîli zımnında buranın

⁷ BOA, İ.HR, 136/7002-1, 18 Zilhicce 1272/20 Ağustos 1856.

⁸ BOA, İ.HR, 138/7145-14.

⁹ BOA, İ.HR, 137/7081-11, 12 Muharrem 1273/12 Eylül 1856.

emsâli sefâretlerden aşağı kalması layık olmayacağı” beyanıyla burasının da aynen donatılmasını istemiştir. Bunun için de böyle bir takımın Petersburg’ta hemen tedarîkinin imkan dahilinde olmadığı ve böyle şeylerin âlâsının Paris’te bulunduğunu hatırlatarak söz konusu takımı 5-10 günde temin etmenin mümkün olduğunu, hatta Paris sefaretindeki böyle bir sofrta takımın gönderilmesini veya hazır bir takımın bulunup satın alınmasını Paris sefaretinden talep etmiştir.¹⁰

Bu arada İstanbul’dan ayrılırken Mehmed Paşa’ya Petersburg’da teşkili gerekli görülen sefârethanenin bazı olağanüstü masraflarını karşılamak için 21.000 ruble para verilmiştir. Verilen bu para Moskova’da geçici olarak tutulan konağın kirasına, Paris’ten gelen alay arabasına ve diğer alınan iki arabadan başka 3 baş hayvan, sofrta, mutfak ve yatak takımları gibi gerekli görülen şeylere dahi yetmemiş, hatta Petersburg’daki sefâretin mefruşatı için bir şey almadan bitmiştir. Bu nahoş gelişmeye diğer devlet elçilerinin Moskova ve Petersburg’da balo ve akşam ziyafeti (Dine) verecek olmaları ve Osmanlı Devleti’nin onlardan aşağı kalmaması ve “yar ü agyâra” Devlet-i Aliye’nin şân ve şevketini göstermesi amacıyla benzeri faaliyetleri yapması gerektiğinden paraya ihtiyaç duyulmuştur.¹¹ Daha önce büyük ziyafetlerde kullanılmak amacıyla Paris sefâretinden istenen sofrta takımı hemen bulunamamış, onun yerine Paris sefaretinde bulunan sofrta takımı burada çalışan Mösyö Minas vasıtasıyla 22 Eylül 1856’da Moskova’ya gönderilmiştir. Balo veya dine veremeyecek olduğu için bir hayli endişelendiği görülen Mehmed Paşa, sofrta takımın gelmesine müteakiben Sefâret-i seniyye’de de birkaç gün içinde Rusya memurlarına ve diğer devlet elçilerine dine verilmesinin düşünüldüğünü belirtmiştir.¹²

¹⁰ BOA, İ.HR, 137/7081-7, 12 Muharrem 1273/12 Eylül 1856.

¹¹ BOA, İ.HR, 137/7081-11. Osmanlı Devleti’nin Rusya’ya gönderdiği heyetin daimi elçiliğın açılması esnasında ve daha sonraki dönemlerde para yönünden sıkıntıya düşüldüğünde, Mösyö Zarifi’nin Odesa’da bulunan kardeşinin aracılık etmesiyle Moskova’da Mösyö Mark’tan ve Petersburg’da da Mösyö Stankliç’ten alınan poliçeler keşide edilmiştir (BOA, İ.HR, 138/7145-2-5, 7, 13; 142/7484-1).

¹² BOA, İ.HR, 137/7081-4, 23 Muharrem 1273/23 Eylül 1856. Rus Dışişleri Bakanı Gorçakov’la olan görüşmeyi içeren arızayı süratle Bâbîâli’ye sunmak ve hem de ailesini görmek için Mösyö Minas Moskova’dan Odesa yoluyla önce İstanbul’a oradan da Paris’e gidecektir. Kendisine Paris’ten verilen 9.000 Frankın 5.000 Frankını Moskova’ya giderken sarfetmiş, artan 4.000 Frankın 2.000’i İstanbul’a gidiş, 2.000’i de oradan Paris’e gidiş için yol masrafı olacağı ifade edilmiştir (BOA, İ.HR, 137/7081-8, 23 Muharrem 1273/23 Eylül 1856).

Osmanlı heyeti bir yanda bu tür eksiklerini gidermeye çalışırken diğ er yanda Moskova'da Çar II. Aleksandr ile görüşmek amacıyla saraya gitmiş ve ardından Taç giyme merasimi münasebetiyle Rusya hükümeti tarafından verilen balo ve ziyafetlere de davet edilmiştir. Ancak Moskova'da kalındığı süre zarfında Paris'ten merasim için getirilen büyük arabadan başka günlük kullanılmak üzere önce iki, fakat onlar da yeterli gelmeyince birkaç araba daha satın alınmak zorunda kalınmıştır.¹³

Petersburg'da Sefarethane Kiralanması

Daha önce belirtildiği gibi Mösyö Mark vasıtasıyla Petersburg'da daimi elçilik olacak bir hane tutulması için sipariş verilmişti. Bunun üzerine orada bir hane bulununca sefaret-i seniyye Baş Sırkatibi Server Efendi görmek amacıyla Petersburg'a gönderilmiştir. Söz konusu evden "pek dar olması" ve sefarethane işleri için uygun olmayacağı düşünülerek vazgeçilmiştir. Hemen akabinde Odesa valisi olan Genaral Stragonov'un Petersburg'daki evinin müstemilatıyla kiralık olduğu işitilince bu ev tutulduğu zaman Osmanlı Devleti sefarethanesinin diğ er devletlerden aşağı kalmayacağı kararına varılmış ve ev ile ilgili olarak Moskova'da bulunan oğ lu ile görüşülmüştür. Ev için senelik kira bedeli olarak 15.000 ruble istenmekte olup, bir seneliğine tutulduğ unda 3.000 rublelik indirim yapılarak 12.000'e daha fazla yıl için kiralandığında 5.000 ruble kadar indirim yapılarak 10.000 rubleye kiralana bileceği öğrenilmiştir. Bu arada vaktin başka ev aramaya müsait olmaması ve bu fiyatlardan daha düşük düzeyde benzer nitelikte ev bulunulamayacağı da göz önünde bulundurularak söz konusu ev tutulmuştur. Ayrıca Petersburg'un Moskova ile kıyaslandığında çok pahalı bir şehir olması da ayrı bir sıkıntı konusu oluşturmuştur. Bu konu ile ilgili olarak bir kişinin Petersburg'da ancak 4-5 rubleye doyabileceğine vurgu yapılması dikkat çekerken, ellerindeki ihtiyat poliçelerinin tükendiği ve sefaret-i seniyyenin maddi olarak çok sıkışık bir durumda olduğu da İstanbul'a bildirilmiştir.¹⁴

¹³ BOA, İ.HR, 138/7145-13, 11 Safer 1273/11 Ekim 1856. Seremoni bitene kadar bunlar için toplam ödenen ücret 5.112 rubledir.

¹⁴ BOA, İ.HR, 137/7081-6, 23 Muharrem 1273/23 Eylül 1856; 137/7081-12, 28 Muharrem 1273/28 Eylül 1856.

Taç giyme töreni ile yapılan kutlamalar 29 Eylül 1856'da Moskova'daki askeri mektebin önünde "bazı ziyâ-ı nârî" ile son bulmuştur. Bu törene katılan ülkelerden, İngiltere, Avusturya, Sardunya ve Belçika temsilcilerinin orada Çar ile vedalaşıp ülkelerine dönecek olmaları sebebiyle Rus Dış İşleri Bakanı Prens Aleksandr Mihayloviç Gorçakov Mehmed Paşa'ya "Petersburg'a (mı) gidileceği veya burada (mı) veda edileceği"ni sorması üzerine, Mehmed Paşa, "Devlet-i aliyye Devlet-i İmparatoriye ile münâsâbat-ı dostî ve hem-civârisinin doğrudan doğruya cereyanı arzusunda olmağla bu maksada mebni Devlet-i İmparatoriye nezdinde sefâret-i dâimî te'sis buyurduğu ve memûriyetim icâbınca Petersburg'a gidip ve biraz dahi orada oturub ikamet-i dâimî için taraf-ı Devlet-i aliyyeden tâyin buyurulacak sefir gelinceye kadar azâ-yı sefâretten münâsıb biri maslahatgüzâr bırakılarak avdet olunacağı ve hatta Odesa Gubernörü Ceneral Stragonof'un Petersburg'daki hânesi tutulmuş idiğü ve burada vedâ' olunmayacağı" cevabını vermiştir. Prens Gorçakov, elçilik açılmasınının tebliğinden ve tutulan evin kendi ikametgâhına yakın olmasından dolayı son derece memnun olmuştur. Mülakat esnasında söz sınırların tanzimine gelmiş ve Fransa'nın Rusya'nın görüşüne yakın olduğunu, ancak ekseriyeti sağlayamadıklarından bahisle, eğer Osmanlı Devleti de kendilerini desteklerse ekseriyeti sağlayacaklarını ve bundan minnettar olacaklarını, dolayısıyla kendilerinin de Osmanlı Devleti'ne mukabil olarak diğer işlerde kolaylık göstereceklerini ifade etmiştir. Konuşma bu minval üzere devam ederken İmpator cemiyetgâha gelmiş ve törenin başlamasını müteakip diğer ülkelerin sefirleri Çar'a veda etmeye başlamışlardır. Çar'ın, "Sizinle de burada veda edecek miyiz?" diye sorması üzerine Mehmed Paşa, "zat-ı şevket-simât-ı hazret-i Padişâhînin Devlet-i imparatoriyye ile olan revâbita-ı dostî ve safvet-şîârîsinin te'kîd ve te'bîdi arzusunda olarak bunun nişânesi olmak üzere devlet-i İmparatoriyye nezdinde sefâret-i dâimî te'sis buyurdıkları ve bu cihetle hasbe'l-memûriye Petersburg'a dahi gidileceği" cevabını vermiş ve Çar da "Petersburg'da dahi görüşürüz" demiştir. Bu gelişme elçilikle işlerin daha kolay halledilmesini sağlamıştır.¹⁵ Bu arada Tetevvüc anısına bütün sefirlere altın madalya verilmiş ve Osmanlı sefaret üyelerine de gümüşten mamul madalyalar gönderilmiştir.¹⁶

¹⁵ BOA, İ.HR, 137/7083-1, 3 Safer 1273/3 Ekim 1856.

¹⁶ BOA, İ.HR, 138/7145-1, 18 Safer 1273/18 Ekim 1856.

Tetevvüc'ün tamamlanması ve Çar'ın da bir iki gün içinde Petersburg'a dönecek olması, dolayısıyla Mehmed Paşa'nın da geçici sefaretine sona ermiştir. Bu arada Mehmed Paşa 5 Ekim Pazartesi günü daimi elçilik ile ilgili eksikleri tamamlamak üzere Moskova'dan Şimendifer ile Petersburg'a hareket etmiş ve ertesi Pazar günü Petersburg'a varmıştır. Burada Server Efendi vasıtasıyla kiralanan eve gitmiş ve evin döşemesinin mevcut olduğu dolayısıyla bazı eksik şeylerin de kısa sürede tamamlanacağı belirterek 15-20 gün sonra kışın şiddetlenmesinden önce Petersburg'dan ayrılmak için izin istemiştir.¹⁷

Mehmed Paşa aynı zamanda Server Efendi'nin maslahatgüzar olarak kalacağından bahisle, sefaret-i daiminin yeni teşkili esnasında "ibtidai" şekilde kalmasının uygun olmayacağını ve ikinci Serkatip Kenan Bey ve ateşelerden Rifat Efendi'nin de Server Efendi ile birlikte kalmasını önermiştir.¹⁸

Bu arada Moskova'da elçileri bulunan pek çok devlet balo ve suvareler* vermiş, ancak Osmanlı heyeti, Moskova'da tutulmuş olan evin geniş olması ve Fransa sefiri Kont Mozi'nin yaptırdığı gibi gerekli düzenlemeleri yaptırmaya zamanın yetmemesinden dolayı bu tür etkinlikler gerçekleştirilememiş, buna mukabil iki tane dine vermiş ve verilen bu dineler Moskova'da verilenler içinde en müstesnalarından sayılmıştır.¹⁹

Bu tür faaliyetlerin ardından dönüş hazırlıklarına başlayan Mehmed Paşa daimi elçiliğe alınan eşya ve diğer gereçler yanında sefarethenede

¹⁷ BOA, İ.HR, 138/7145-12, 11 Safer 1273/11 Ekim 1856. Paşa izin isterken Fevkalade Sefir olarak gelenlerden yalnız Fransız sefir Kont Morni'nin kaldığı, onun da kış başlamadan önce Petersburg'da kısa bir süre kalarak ülkesine döneceğini belirtmiştir; Bir başka belgede Rebiülevvel'in birinde (30 Ekim) Petersburg'dan hareket etmek için izin istenmektedir (BOA, İ.HR, 137/7083-2, 3 Safer 1273/3 Ekim 1856).

¹⁸ BOA, İ.HR, 138/7145-12, 11 Safer 1273/11 Ekim 1856. Mehmed Paşa ülkesine dönmeye önce Petersburg'un çok pahalı olması ve Avrupa'nın her yerinden ziyade "ihtişam ve tekalifât" gösterilmekte olan bir devlet nezdindeki sefaret çalışanlarına sıkıntı çektilmemesi için 250 Ruble maslahatgüzarlık, Kenan Bey'e 800 Frank karşılığı 200 Ruble, Rifat Efendiye de 600 Frank karşılığı 150 Ruble maaş verilmesini teklif etmiştir. Server Efendi'nin Petersburg'da kalmasıyla ilgili ayrıca bkz. *Takvim-i Vekayi*, Sayı 549, 17 Cemaziyelahir 1273/12 Şubat 1857, s. 4.

* Suvare (Fr. Soirée): Akşam yemeğinden sonra yapılan eğlenceli toplantı.

¹⁹ BOA, İ.HR, 138/145-4, 11 Safer 1273/11 Ekim 1856. Bu dinelerin masrafı 1.616 ruble tutmuştur.

demirbaş olarak kalacak olan şeylerin miktar ve müfredatını içeren ve sefâret uşakları için yaptırılan elbisenin Fransızca defterini de Maslahatgüzar olarak kalacak Server Efendi'ye teslim etmiştir.²⁰

Server Efendi maslahatgüzar olarak atandıktan sonra İstanbul'a gönderdiği yazılarından birinde, Çar'ın bir oğlunun olması dolayısıyla vaftiz töreninin Çar'ın sarayında yapıldığını, burada bulunan sefirlerin törene davet edildiklerini ve ardından katılanlara bir dine verildiğini, ancak Osmanlı temsilcisinin bu törene daha öncekiler gibi dini farklılık dolayısıyla davet edilmediğini yazmıştır. Bu arada Server Efendi aynı yazısında politik gelişmeler ile ilgili olarak da, Rus Çarı'nın Avrupa'nın bazı yerlerine ziyarete gitme niyetinde olduğunu, ancak Çariçe'nin hamileliğinin buna engel teşkil ettiğinin rivayet edildiğini, doğumdan sonra Çar'ın bu seyahatinin artık aleniyet kazandığını ve 11 Haziran günü seyahate başlayacağını, kendine de Dışişleri Bakanı Prens Kont Gorçakov, İçişleri makamında olan Kont Elderberg'le sarayda nüfuzlu olan Kontun oğlunun refakat edeceğini belirtir. Ayrıca aynı belgede Fransız sefirin Rusya ile aralarındaki ticaret anlaşmasını yeniden tanzime çalıştığını ve anlaşma üzerinde fikir birliğine varılmış olsa bile her iki tarafın da henüz metni resmi olarak tasdik etmediklerini, bunun sebebinin de anlaşamadığını belirttikten sonra, elçilerden bazılarının “zann ve tahminine göre” söz konusu anlaşmayla Fransız tüccarların en fazla müsaadeye mazhar olacaklarını ve bu sebepten İngiltere Devleti'nin de Rusya ile olan ticaretini yeni anlaşmaya göre düzenlemek istediğini ve bunun için de teşebbüste bulunduğunu yazmıştır.²¹ Ancak ilginç olan Osmanlı Maslahatgüzarı Server Efendi'nin Fransa ve İngiltere devletlerinin yapmaya çalıştıkları bu anlaşmaları kendi devletine tavsiye etmiş olmamasıdır.

Ayrıca Pertersburg'da bulunan Avusturya sefiri Esterhazi geçici olarak Viyana'ya gitmeden önce Osmanlı sefarethanesine gelerek Server Efendi ile görüşmüştür. Bu görüşme esnasında Avusturya sefiri, Çara veda için gittiğinde yapılan görüşmede Rus Çarı ve ardından aynı şekilde veda etmeye gittiği Rus Dışişleri Bakanı Gorçakov'un da kendisini “zâtca ve maslahatca” çok iyi karşıladığını ifade etmiştir. Server Efendi bu bilgileri

²⁰ BOA, İ.HR, 1387/145-2, 21 Safer 1273/21 Ekim 1856.

²¹ BOA, İ.HR, 145/7634-1, 13 Şevval 1273/6 Haziran 1857. İmparatorun oğlu olmasıyla ilgili ayrıca bkz. BOA, İ.HR, 145/7634, 22 Zilkade 1273/14 Temmuz 1857.

hükümet merkezine geçerken yaptığı yorumunda; iki devlet arasındaki düşmanlığın kaybolmakta olduğunu ve yerini tam olarak dostluk almaya da dostluğun güçlenmeye başladığını ve düşmanlığın kaybolmaya yüz tuttuğu sefirin ifadelerinden anlaşıldığını, hatta Rusya bakanlarının ve memurlarının şimdiye kadar Avusturya Devleti'nin gerek harb esnasında gerekse ondan sonra meydana gelen hareketlerinden şikayet ederken bu durumun bir süredir değiştiğine dikkat çekmiştir.²²

Yusuf Rıza Paşa'nın Petersburg Elçiliği

Bu arada Server Efendi'nin Halil Paşa'nın kızıyla evlenecek olması dolayısıyla İstanbul'a dönmek zorunda kalması üzerine onun yerine daimi bir elçi atanması kararlaştırılmıştır. Bunun için de daha önce Atina sefiri olan, Çerkesistan meselesinden dolayı Seraskerlikte teftiş komisyonu üyesi bulunan Rıza Bey Efendi'nin sefaret işlerini bilen birisi olarak Petersburg'a atanması kararlaştırılmış, hatta Rusya Devleti'nin bu atamadan memnun kalacağı haberinin alınmasıyla Rıza Bey'e Orta Elçi unvanı verildiği gibi rütbesi de ulâ sınıf-ı sanisinden sınıf-ı ulâ'ya terfi ettirilerek Petersburg'a gönderilmesi uygun görülmüştür.²³

²² BOA, İ.HR, 145/7611-1, 27 Ramazan 1273/21 Mayıs 1857.

* Rusların Kafkasya'yı işgal etmek için başlattıkları saldırılarının sebep olduğu yoğun Çerkes göçü. Ayrıntılı bilgi için bk. Abdullah Saydam, *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, Ankara 1997.

* Rıza Paşa (1826-1895), "Sefir-i sagir" unvanıyla tanınan Rıza Bey, 1826'da Hacı Destan beyin oğlu olarak dünyaya gelmiştir. 1840'da Mektûbî Sadaret-i âli Odası'nda mülâzım olarak işe başlayan Rıza Bey daha sonra Tercüme odasına geçmiş 1848'de Londra sefâreti Başkatipliğine, ardından 1852'de Tahrirât-ı ecnebiye Kalemi Müdürlüğüne, 1854'de Paris Sefâret müsteşarlığına ve bu esnada Viyana'da toplanan konferansa memur edilmiş, 1855-1856'da Atina, 1857'de Petersburg Sefâretine, 1861'de Meclis-i Valâ azalığına ve ardından Telgraf Nezaretine tayin edilmiştir. 1864'de Kastamonu mutasarrıfu olmuştur. 1866'da İran sefiri ve müteakiben 1871'de Temyiz-i Hukuk Meclisi azalığına getirilmiştir. Daha sonra 1879'da Şehremini, ardından 1880'de Muhacirin Komisyonu başkanlığına atanmıştır. Ayrıca Rıza Bey Arapça, Farsça ve Fransızca'yı konuşup yazabilecek derecede bilmektedir. (Osman Nuri Ergin, *İstanbul Şehreminleri (1855-1928)*, haz. A. N. Galitekin, İstanbul 2007, s. 226-232; Sinan Kunalalp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922)*, İstanbul 1999, s. 126).

²³ BOA, İ.HR, 141/7394/, 23 Receb 1273/19 Mart 1857; *Takvim-i Vekayi*, Sayı 552, 5 Ramazan 1273/29 Nisan 1857, s. 1.

Yusuf Rıza Bey Efendi'nin Petersburg'a elçi atanmasını müteakip, uygun mevsiminin gelmiş olması dolayısıyla gönderilmesinin gerektiği ancak, Petersburg'un uzaklığı ve Rusya'daki pahalılık göz önünde bulundurulurken az harcırah ile gitmesinin uygun olmayacağı hatırlatılarak kendisine 250.000 kuruş harcırah ve 2.500 Ruble Maslahatgüzarlık maaşı alan Server Efendi'nin maaşının Sefir için az olması dolayısıyla bu maaşa 1.500 Ruble ilave edilerek 4.000 Rubleye çıkarılması istenmiştir. Ayrıca Meclis-i vâlâ Mazbata memurlarından Arif Efendi'nin Başsırkatipliğe ve Tercüme Odası memurlarından Mustafa Şevket Bey'in İkinci Sırkatipliğe ve Evanjolino'nun sefaret kaçıları hizmetine tayin edilmesi ve benzerleri gibi Osmanlı Devleti'nin de askeri ateşe bulundurmasının uygun olduğu ve Yüzbaşı Kadri Bey ile Mülazım Behcet Bey'in bu göreve atanmaları kararlaştırılmıştır.²⁴

Bu arada maiyetindeki memurlarla 16 Temmuz Çarşamba günü İstanbul'dan hareket eden²⁵ Rıza Bey 27 Temmuz Cumartesi günü Viyana'ya ulaşmıştır. Burada Avusturya Dış İşleri Bakanı Boul kendisini yemeğe davet etmiş ve birkaç gün daha kaldıktan sonra Varşova'ya hareket etmiştir.²⁶

Rıza Bey ve maiyetindekiler Viyana'dan hareket ettikten sonra Rusya'nın Avusturya'nın sınırında yer alan Çako'ya (?) varmışlardır. Burada kendilerini mihmandar olarak görevlendirilmiş olan biri karşılamış-

²⁴ BOA, İ.HR, 143/7548, 15 Şevval 1273/8 Haziran 1857. Rıza Bey maiyetine tayin edilen memurlardan Arif Efendi'ye 200 Ruble maaş ve 40.000 kuruş harcırah, İkinci Sırkatibi Mustafa Şevket Bey ile Evanjolino'ya 150'er Ruble maaş ve 15.000'er bin harcırah, keza askeri ateşe olarak görevlendirilen Yüzbaşı Kadri Bey'e 125 maaş ve 7.000 kuruş harcırah ve Mülazım Behcet Bey'e de 100 Ruble Maaş ve 5.000 kuruş harcırah verilmesi uygun görülmüştür. Bu hususla ilgili bk. aynı belge.

²⁵ *Ceride-i Havadis*, Sayı 803, 17 Zilkade 1273/9 Temmuz 1857, s. 1.

²⁶ BOA, İ.HR, 146/7711-3, 24 Zilkade 1273/16 Temmuz 1857. Rıza Bey aslında Petersburg'a yakınlığı sebebiyle İştatin (Flemenk) yoluyla buraya gidecektir, ancak Rus İmparatoru'nun o sıralarda Berlin'de bulunması ve Rus memurlarının kendisinin Viyana'ya ulaşıp ulaşmadığını ısrarla sormaları, hatta onun için bazı hazırlıklarda bulunmaları Rıza Bey'in de "Çar'ın yanından geçip gitmenin çirkince bir şey olacağı" düşüncesiyle yolunu değiştirme ihtiyacı duymuştur (BOA, İ.HR, 146/7711-1, 14 Zilkade 1273/6 Temmuz 1857. Bu arada *Ceride-i Havadis*'te Rıza Bey'in Viyana'dan sonra Berlin'e geçtiği haberi yer almaktadır (Sayı 849, 6 Muharrem 1274/27 Ağustos 1857, s.1).

tır. Ardından Çar'a ait olmak üzere hazırlanmış olan şimendüfere bağlı bir arabaya binilmiş ve ertesi gün Varşova'ya ulaşılmıştır. Osmanlı heyetini Varşova'da bulunan bütün memurlar karşılamış ve heyet gelmezden önce “şehrin en baş” oteli hazırlanarak buraya yerleşmeleri sağlanmıştır. Bir müddet sonra Lehistan valisi Prens Gorçakov Osmanlı heyetine teşrifatçı makamında bulunan Sofyanos'u göndererek hal hatır sordurmuş ve “Hoş-âmedi” icra olunmuştur. Müteakiben Rıza Bey de maiyetindeki memurlarla Prensi ziyarete gitmiş ve kendilerine pek çok ikram ve saygı gösterilmiştir. Daha sonra da akşam tiyatrodaki locasına davet edilmişler ve müteakiben de Gorçakov Rıza Bey'in bulunduğu otele gelerek kendisini ziyaret etmiştir. Bir sonraki akşam da yemeğe davet etmiştir. Yemek esnasındaki sohbette genelde iyi niyet ve dostluk düşüncelerinden bahsedilmiştir. Gorçakov Osmanlı heyetine ihtiram olarak heyetin bulunduğu otelin kapısına özel asker dikmiştir. Ayrıca şehrin görülecek yerlerini gezmek için Prens, harb yaverlerinden Kolonel (Yüzbaşı) Rinçik'i tayin etmiştir. Bundan başka Çar'a ait iki araba Osmanlı heyetine tahsis ettirilerek sabahtan akşama kadar otelin kapısında bekletilmiş ve onlarla şehirde bazı fabrika ve diğer yerler gezilmiştir. Vaşova'da iki gece kalan Osmanlı elçilik heyeti Pazartesi günü Varşova'dan ayrılmıştır. Bu arada Gorçakov'un tenbihatı üzerine uğranılan yerlerde kendilerini buralardaki generaller karşılamış, yemek yenmiş ve gece de Çar'a ait saraylarda kalınmıştır. Nihayet Varşova'dan ayrıldıktan 5 gün sonra Cuma akşamı Petersburg'a varılmıştır.²⁷

Petersburg'a varışından sonra 31 Ağustos 1857 (10 Muharrem 1274)'de Çar tarafından kabul edilen Rıza Bey Padişah'ın namesini takdimini müteakip nutkunun ardından İmparator, “Sizi bu kadar beklediğime teessüf ederim lakin ce fâide ki şu vukuâtтан dolâyı mecburen bu hareketde bulundum” sözleriyle gönül aldıktan sonra, “Allah bilir ki benim niyetim zât-ı hazret-i şâhâne ve Devlet-i Aliyyesi hakkında pek halisdir ve dâimâ devletlerimizin tezyîd-i münâsebât-ı safvetkerânelerini arzu ederim. Cennet mekan Sultan Mahmud merhumun zamanlarında olduğu

²⁷ BOA, İ.HR, 146/7711-1, 14 Zilkade 1273/ 5 Ağustos 1857. *Ceride-i Havadis*'te yer alan bilgiye göre Yusuf Rıza Bey ve maiyeti 3 Ağustos 1857'de Petersburg'a ulaşmıştır (Sayı 850, 11 Muharrem 1274/1 Eylül 1857, s. 1).

gibi şimdi dahi dostluğumuzun devamını isterim ve biz evvelden beri Devlet-i Aliyye'nin hakikî hayırhâhlığında bulunduğumuza babamın Mısırlı vak'asında olan dostluğundan büyük delil olamaz. Lakin Devlet-i Aliyye'nin şu vukuât-ı maziyede olan hareketi bir nev' taht-ı vesâyetde bulunduğundan nâşi değil midir?" diye söylemesi üzerine son cümlenin diplomasi açısından "tabir-i garibe" ve "Osmanlı Devleti'nin geleceğine dokunmak garazından kaynaklanan mücerred bir vakıa" olarak yorumlayan Rıza Bey bu hususu daha sonra Rus Dışişleri Bakanı Gorçakov ile yüz yüze görüşmek amacıyla cevapsız bırakıp, ilişkilerin arttırılması ile ilgili karşı mukabelesinde, "taraf-ı çakerânemden zat-ı şevket-simât-ı hazret-i şehinşâhî efendimizin dahi bu bâbda olan niyât-ı haseneleri cenâb-ı imparatorîlerinin beyân buyurdıkları nutk dâiresinde ve vükelâ-ı fihâm hazerâtı dahi dâimâ Saltanat-ı Seniyye ile devlet-i fahîmelerinin tezyîd-i münâsebât-ı safvetkârânesi istihsâl eylemek efkâr-ı hakikiyesinde bulunup zikrimizin dahi nezd-i haşmet-vefd-i imparatorîlerine gönderilmekliğin mahzâ selm u muvâlat-ı devleteyni te'kîd ü tezyîd içindir" şeklinde cevap verince Çar bu cevaptan memnun kalmıştır. Bunun üzerine Rıza Bey maiyetindeki sefâret heyetini takdim etmiştir.²⁸ Bu mülakatın ardından Petrov Sarayı'nda verilen baloda Çar'ın ailesiyle de mülakat etme düşüncesinde olan Rıza Bey göz rahatsızlığı dolayısıyla bu baloya katılamamıştır. Ancak daha sonra İstanbul'da bulunduğu esnada Padişah'ı da ziyaret etmiş olan Çar'ın kardeşi Konstantin ile politik konuları içermeyen bir mülakat gerçekleştirmiştir.²⁹

Bu arada Rıza Bey İstanbul'dan ayrılırken kendisine Rusya Dış İşleri Bakanı Prens Gorçakov ve Hariciye Müsteşarı Mösyö Tolstoy'a verilmek üzere iki nişan teslim edilmiştir. Ancak daha sonra Tolstoy'a ait olan nişanın İstanbul'dan çekilen iki telgrafla verilmemesi istenmiştir. Bu gelişme ile ilgili hükümetten bilgi isteyen Rıza Bey kendisine mesele hakkında cevap verilmemesi üzerine; Tolstoy'un devleti nezdinde "pek nâfizü'l-kelim menâsıb-ı kesîre ashâbından mu'teber bir zât" olduğunu hatırlatarak taltif edilmesinin uygun olacağını bildirmiştir.³⁰ Ardından

²⁸ BOA, İ.HR, 147/7766-1, 12 Muharrem 1274/2 Eylül 1857.

²⁹ BOA, İ.HR, 151/7966, 5 Rebiülâhîr 1274/23 Kasım 1857.

³⁰ BOA, İ.HR, 146/7711-2, 14 Zilkade 1273/5 Ağustos 1857.

mesele arza sunulurken konuya açıklık getirilme ihtiyacı duyularak; Tolstoy'a diğer devletler tarafından verilen nişanın birinci rütbeden, ancak Osmanlı Devleti'nin gönderdiği nişanın sehven ikinci rütbeden olması sebebiyle birinci rütbe ile değiştirilerek gönderilmesinin uygun olduğu belirtilmiştir.³¹ Ayrıca Rıza Bey Rusya'ya elçi olarak giderken Reşid ve Ali Galip Paşaların Rus Dış İşleri Bakanı Prens Gorçakov'a mektup gönderdiklerini Gorçakov'un 1 Eylül 1857 tarihli gönderdiği cevabî mektubunun tercümesinden anlaşılmaktadır. Gorçakov mektubunda; yeni sefirin kendisine tavsiye edilmesine ve kendine gönderilen nişana teşekkürünün halife hazretlerine bildirilmesini arz ettikten sonra, sefirin gelişinde işlerinin yoğunluğunun kendisiyle resmi temas kurmaya mani olduğuna teessüf etmesini müteakip, bu noksanlığı gidermeye çalıştığını, bu ikili ilişkiden iki devlet arasında dostluğun ne derece önemli olduğunu anladığını belirterek, bu anlayışla ihtilaf ortadan kaldırıldıktan sonra Padişah ile metbu olduğu İmparator arasında "bir ittifak ve ittihadın" meydana gelmesinde Devlet-i Aliyye ne zaman gayret (*âsâr-ı hayırhah*) gösterirse Rusya'nın da bunu karşılıksız bırakmayacağını zikr etmiştir.³²

Diğer taraftan Elçilikte iki ziyafet vermek isteyen Rıza Bey bu konuda İstanbul'dan izin istemiştir. Konu ile ilgili yazısında önce Mehmed Paşa'nın verdiği yemeğe de açıklık getirme ihtiyacı duyan Rıza Bey; Mehmed Paşa'nın verdiği iki yemeğin 1.616 Rubleye mal olduğunu sefaret kaydından öğrendiğini, yemeğe davet edilenin yarısından fazlasının özür (*itizar*) beyan ederek katılmadığını ve katılanların sayısının 20-25 kişiden ibaret olduğunu zikrettikten sonra Petersburg'da şu anda diğer sefirlerin verdiği ziyafetlere Rusların vekil ve memur olarak 44, diğer sefirlerin maiyetleriyle beraber 38 kişi olarak davet edildiklerini, bunların toplam olarak 82 kişi olduğunu ve hepsinin de davet edilmeleri gerektiğini belirterek, yaptığı ziyafet analizinde de adam başı 30'ar ve uşak ve bazı eşyalar içinde 200 Ruble ilave ettiğinde 2.660 Ruble masraf çıktığını İstanbul'a bildirmiştir.³³ Gelen yazı arza sunulurken 2.660 Rublenin çok fazla

³¹ BOA, İ.HR, 146/7711-5, 10 Muharrem 1274/31 Ağustos 1857.

³² BOA, İ.HR, 148/7773-1.

³³ BOA, İ.HR, 152/8061-1, 16 Cemaziyelevvel 1274/2 Ocak 1858.

bulunarak bunun yerine 1.500 Ruble için irade istenmiş olup, bu hususta net bir cevap verilmemiştir.³⁴

Rıza Bey'in Petersburg elçiliği yaptığı dönemde Rusya'nın siyasi ilişkilerine dair yazılarından birinde; Rusya Devleti'nin Rus halkının "öteden beri buldukları esir hallerini hafifleterek mehma-emken serbestce çalışmalarını sağlamayı harb sırasında görülen olumsuzluklardan dolayı iç ve askeri alanda bir takım ıslahatlar yapmayı amaçladığını" belirttiikten sonra dışişlerinde ise Fransa Devleti ile "gayet hoş geçinmeye" odaklanmış olmakla birlikte, bu devleti İngiliz ittifakından ayırmaya yönelik çalıştığını daha önce yazdığını hatırlatmasının ardından, bu kere Fransa İmparatoru Louis Napoleon'a süikast düzenlemekle itham olunan kişilerin tutuklanması ve İngiltere'de olan katil mültecilerle ilgili İngiliz Parlemontosu'nun yeni kanun çıkarmasının büyük ihtimal olmasının Rusya'nın bu iki devletin arasının açılması beklentisini boşa çıkaracağını, hatta Parlamentonun bu konu ile ilgili teklifi kabul etmesi ve iki devletin Çin sahilinde Kanton şehrini birlikte işgal etmelerinin iki devlet arasındaki dostluğun yeniden tekidini gösterdiğini belirtmiştir.³⁵

Rıza Bey bir başka siyasi yazısında, ilk önce Bavyera elçisinin, kendisine Osmanlı Devleti'nin Paris Andlaşması'na göre Viyana'da oluşturulan Tuna Komisyonu'nun aldığı karara göre Tuna nehrinin ticareti kolaylaştırma ve seyrüsefer eden gemilerin serbestçe gidip gelmelerini temin ile ilgili yapılan andlaşmanın devamı niteliğinde olan ve Paris'te toplanacak konferansları onaylayıp anaylamayacağını sorduğunu ardından Fransa maslahatgüzarı Marki de Solozar'ın ise, Avusturya ve Fransa devletleri arasında konu ile ilgili yapılan yazışmalara dikkat çektiğini, hatta bu konuda Fransız elçiliğinden Mösyö Tovil'in Paris kabinesine çektiği bir telgrafta Osmanlı Devleti'nin Tuna meselesini bu yeni konferansa ve kararına havele edeceğini bildirdiğini ve bu durum hakkında bilgisi olup olmadığını sorduğunu, ancak kendisinin bu konuda bilgisi olmadığını ifade eder. Daha sonra Rıza Bey Avusturya elçisi Kont Esterhazi ile yaptığı bir görüşme sırasında Elçi kendi başbakanı Boul'un resmi yazısını Rıza Bey'e göstererek böyle bir şeyin olmadığını ve Paris kabinesine giden bilgilerin

³⁴ BOA, İ.HR, 152/8061-2, 26 Cemaziyelâhir 1274/11 Şubat 1858.

³⁵ BOA, İ.HR, 153/8118-1, Selh Cemaziyelâhir 1274/14 Şubat 1858.

yanlılığını ortaya koymuştur. Aynı zamanda konu ile ilgili Rus memurların da konunun “telifi” gibi sözler söylemesi üzerine Rıza Bey konuya açıklık getirmek amacıyla İstanbul’dan talimat istemiş ve gelen talimat uyarınca Rus Dışişleri Bakanı Prens Gorçakov’a talimatın içeriği aktarıldığı gibi aslı da gösterilmiştir. Nihayetinde Prens, andlaşmanın Tuna ile ilgili bendlerinde imzası bulunan İngiltere, Fransa, Avusturya, Prusya, ve Sardunya devletlerini ikna edememiş olsa da Osmanlı Elçisi Rıza Bey’le olan bir görüşmesinde bu hususta konferansların toplanmasına değin Osmanlı Devletine yeni bir şey demeyeceklerini, ancak konferanslarda müzakerelere girildiğinde iyi bir sonuç alınacağına olan temennisini dile getirmiştir.³⁶

Bu gelişmeleri müteakip Rıza Bey Baş Sırkatibi Arif Efendi’yi bazı yazılarla Dersaadet’e göndermiştir. Gidiş-dönüş harcırahı olarak da 4.000 (108.000 kuruş) Ruble vermiştir. Ancak sözkonusu meblağ benzer harcırahlarla kıyaslandığında birkaç misli fazla olduğundan gelişin ödenmesine, diğer yarısının ise red edilmesine, hatta Arif Efendi’nin tekrar Petersburg’a geri dönmesine gerek olmadığına ve yerine Sırkatibi atanıncaya kadar maaşına el konmasına karar verilmiştir.³⁷

Daha sonra Osmanlı Devleti büyük bir ihtimalle Eylül 1858’de Berlin ile Petersburg elçiliklerinin tasarruf etme düşüncesiyle maslahatgüzarlığa dönüştürülmesi kararını almıştır. Hatta Petersburg Sefareti’nin maslahatgüzarlığa dönüştürülmesi ile ilgili olarak “bir hayli tassarufât hasıl olacağı” zikredilerek Rıza Bey’in yerine Paris maslahatgüzarı bulunan Haydar Efendi’nin atanması uygun görülmüştür.³⁸

Rıza Bey 6 Kasım 1858’de Rusya Çarına veda ederek Petersburg’dan ayrılmış³⁹ ve 1859 Ocak sonu veya Şubat başında İstanbul’a dönmüştür.⁴⁰

³⁶ BOA, İ.HR, 153/8118-2, Selh Cemaziyelâhir 1274/14 Şubat 1858.

³⁷ BOA, İ.HR, 154/8155, 20 Şaban 1274/5 Nisan 1858.

³⁸ BOA, İ.HR, 158/8440, 9 Muharrem 1275/19 Ağustos 1858. Petersburg Elçisi Rıza Bey ve Berlin Elçisi İhsan Bey’e birer aylık dönüş harcırahı verilmesi kararlaştırılmıştı. Ayrıca kendi maaşlarının yarısının da (Haydar Bey’e 2.000 Ruble ve Yanko Bey’e 1.150 Taler) maslahatgüzarlara verilmesi öngörülmüştü.

³⁹ *Ceride-i Havadis*, Sayı 915, 17 Cemaziyevvel 1275/23 Aralık 1858, s. 1, st.1.

⁴⁰ *Ceride-i Havadis*, Sayı 922, 5 Receb 1275/8 Şubat 1859, s. 1, st. 2.

Petersburg'dan dönerken Padişah'a bir çekmeceyi hediye olarak getiren Rıza Bey'e⁴¹ Padişah da 30.000 kuruş değerinde bir kutu ihsan etmiştir.⁴² Bu arada Petersburg'dan dönen Rıza Bey'e Rusya sefiri Labanov Çar'ın gönderdiği birinci dereceden "Saint Stanislas" nişanını vermiştir.⁴³

Sonuç olarak Rusya'da elçilik açılması epey bir gecikme ile gerçekleşmiştir. Ancak Rus Çarının Osmanlı heyetini kabulü esnasındaki ifade ve davranışları ve gösterdiği alicenaplık her iki ülkenin ilişkileri için önemli bir gösterge niteliği taşımaktadır. Elçiliğin Kırım Harbi'nin hemen akabinde açılması ve taç giyme töreniyle birleşmesi güzel bir tesadüf gibi görünmektedir. Bu anlamda Osmanlı Devleti büyük devletler nezdinde eksik olan son elçiliğini de açmış ve ilgili ülkeyle ticari, askeri, siyasi ve diğer ilgili alanlarda bilgileri birinci elden derleme ve meselelere de olduğu kadarıyla doğrudan müdahale etme şansını yakalamıştır.

⁴¹ BOA, İ.HR, 180/9987, 19 Cemaziyelevvel 1277/3 Aralık 1860; 180/9997, 25 Cemaziyelevvel 1277/9 Aralık 1860.

⁴² BOA, İ.HR, 181/10031, 14 Cemaziyelâhir 1277/28 Aralık 1860.

⁴³ BOA, İ.HR, 175/9563-1, 20 Mart 1860 tarihli Rusya Sefiri Labanov'un yazısının tercümesi; BOA, İ.HR, 175/9563-2, 8 Ramazan 1276/30 Mart 1860.

Ek
Fevkalade Sefaret-i Muvakkata ile Rusya'ya Giden
Heyetin Harcırah ve Maaşları

<i>Görevlinin ismi</i>	<i>Harcırah</i>	<i>Maaş</i>
Sefir Paşa	1.000 kese	20.000 kuruş
Meclis-i Vâlâ üyesi	50.000 kuruş	2.000 frank
Mirliva	25.000 kuruş	1.000 frank
Birinci sırkâtibi Paris sefareti baş sırkâtibi Server Bey	40.000 kuruş	1.600 frank
İkinci sırkâtibi Kenan Bey	15.000 kuruş	800 frank
Miralay Kâni Paşa'nın kardeşi Osman Bey	15.000 kuruş	800 frank
Miralay Tevfik Bey	15.000 kuruş	800 frank
Binbaşı Sadık Mehmed Efendi	10.000 kuruş	400 frank
Fransızca Sırkâtibi Sadık Efendi	25.000 kuruş	1.200 frank
Ataşe Meclis-i Vâlâ Mazbata Odası memuru SâmiH Efendi	10.000 kuruş	600 frank
Ataşe Tercüme Odası memurlarından Hacı Rıfat Efendi	10.000 kuruş	600 frank
Ataşe Binbaşı Şevket Bey	10.000 kuruş	600 frank
Hekim Doktor Panciri	10.000 kuruş	600 frank ⁴⁴

⁴⁴ BOA, İ.HR, 133/6876 -1.

“ESTABLISHING AN OTTOMAN EMBASSY OFFICE IN RUSSIA (1856)
AND ACTIVITES OF AMBASSADOR YUSUF RIZA BEY”

Abstract

This article focuses on the establishment of a permanent embassy in Russia by the Ottoman Empire, based on information revealed by the Ottoman archival documents. It is significant that the Ottoman Empire waited until the second half of the nineteenth century (1856) to open a permanent embassy in Russia. In fact, the Ottoman Empire had thought about opening an embassy in Russia in the period when permanent embassies were established in Europe; however, this had not been actualized. Later, the coronation of Alexander II became an opportunity to start this process. A committee led by Mehmed Pasha as the “temporary envoy extraordinary” was appointed to attend the ceremony. Moreover, Mehmed Pasha had been reminded to attend the ceremony in a manner that suits the majesty of the Ottoman Empire and also asked to initiate the necessary preparations to open the embassy in Petersburg. The committee traveled to Moscow via Odesa and attended the ceremony in a coach and with equipment that were equal to those of the French committee. Towards the end of the coronation ceremony, the Russian Foreign Affairs Minister Gorchakov heard from Mehmed Pasha the news of the imminent establishment of an embassy in Petersburg and was very pleased. Later, when Tsar Alexander II heard about the Ottoman Embassy to be opened in Petersburg, he did not bid farewell to the Ottoman committee. Instead, he declared that he wished to meet them in Petersburg. In a while, everything that was necessary for an embassy was provided for a rented house in Petersburg. Mehmed Pasha, who had accomplished his mission, was replaced by Server Bey as the diplomatic agent. But, upon his return to Istanbul, Yusuf Rıza Bey, who had previously been the ambassador to Athens, was appointed to Petersburg as envoy extraordinary. Yusuf Rıza Bey traveled from Istanbul to first Vienna and then to Petersburg and met the Tsar, who expressed both his happiness and reproach. Yusuf Rıza Bey, on the other hand, pleased the Tsar by the talk that he made. The appointment of Yusuf Rıza Bey, who conveyed information to the Ottoman Empire on various issues during his time in Petersburg, came to an end when the Ottoman Empire decided to retrench various embassies including the one in Petersburg in 1858. The embassy then was transformed into a diplomatic agency.

Keywords

The Ottoman Empire, Russia, Alexander II, Mehmed Pasha, Yusuf Rıza Bey, Moscow, Petersburg, Haydar Efendi.